

דינים והלכות המצויים בסעודות ראש השנה

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין

ליל שבת קדש פרשת נצבים – ערב ר"ה תשע"ט

דיני הכנה בהוצאת מאכלים מהמקפיא לצורך סעודת יום שני של ראש השנה

במציאות הנהוגה בזמננו שבני אדם מכינים חלק ממאכלי החג מבעוד מועד ומקפיאים אותם במקפיא, מתעוררת השאלה האם מותר להוציא את המאכלים הקפואים ביום הראשון של ראש השנה לצורך היום השני, וזאת באופן שאין תוכנית לאכול את המאכלים ביום הראשון, וגם פעמים רבות שאין המאכלים ראויים לאכילה לפני ליל שני של ראש השנה, או שמא יש לחוש בפעולה זאת משום איסור "הכנה". וכן יש לברר האם מותר ליתן את מותר המאכלים שלא נאכלו לתוך המקפיא כדי שלא יפסדו או שיש בזה משום איסור הכנה.

הוצאת מאכלים מהמקפיא ביום הראשון לצורך סעודת ליל יום טוב שני

ד. ומדבריהם נלמד שמותר להוציא ביום טוב ראשון אוכלים מההקפאה על מנת שיעמדו באויר החדר ויפשירו, והיינו אף כאשר עושה זאת לצורך סעודת ליל יום טוב שני, ודוקא אם מוציא את האוכלים מההקפאה בעוד היום גדול, שאז אין הדבר ניכר שעושה זאת לצורך הלילה.

הכנסת משקאות למקרר לצורך סעודת הלילה

ה. וכן מותר בשעת הצורך להכניס ביום טוב ראשון בקבוקי יין או שאר משקים לתוך המקרר לצורך סעודת ליל יום טוב שני, וכאמור היינו דוקא באופן שעושה זאת מבעוד היום גדול, שלא ניכר הדבר שעושה לצורך הלילה. וכל זה דוקא באופן שאם יתן את הבקבוקים במקרר לאחר צאת הכוכבים הם לא יספיקו להתקרר לסעודת הלילה.

נתינת מאכלים לתוך מקפיא כדי שלא יתקלקלו

ו. מאכלים שנשארו מסעודות החג ורוצים להכניסם למקפיא כדי שלא יפסדו, נראה דיש להתיר זאת ואין הדבר נחשב בגדר הכנה האסורה, ובטעם הדבר יש לומר כשם שלא נאסר להחזיר חפצים למקומם וכגון בגדים שהיו מחוץ לארון שמותר להחזירם למקומם בארון, והטעם כיון שזהו מקומם הטבעי ואין מעשה ההחזרה נחשב כלל כהכנה. ומטעם זה אין איסור להחזיר לאחר הסעודה מאכלים לתוך המקרר כיון ששם מקומם. והכא נמי יש לומר שכיון שרגילות בני אדם האידנא להכניס למקפיא שיירי מאכלים כדי שלא יפסדו הרי מעתה המקפיא נחשב בכלל מקומם.

שני ימים של ראש השנה חוששים בהם שהאחד הוא קדש והשני הוא חול

א. קיימא לן ששני ימים טובים של ראש השנה נוהגים בהם שיום אחד הוא קדש ויום אחר הוא חול, ואף שלגבי דינים מסויימים מחמירים לדון את שני הימים כיומא אריכתא [כדוגמת ביצה שנולדה ביום טוב שהיא אסורה בשני הימים^א], מ"מ לקולא לא אומרים זאת ולכן לעניין שאר דינים הם נידונים כשני ימים נפרדים^ב, ואין לבשל ולהכין מיום טוב אחד לחברו. ולכן בשני ימים ראש השנה אסור לבשל או לחמם מאכלים לצורך סעודת הלילה השני לפני צאת הכוכבים של היום הראשון^ג, וכן אסור להדיח את הכלים או לערוך את השולחן לצורך סעודת הלילה. והנשים מדליקות את הנרות רק לאחר צאת הכוכבים^ד.

ב. ויש להבדיל בין שבת שחלה לאחר יום טוב שבה תיקנו חז"ל לעשות עירוב תבשילין והוא מתיר לבשל ולהכין דברים מיום טוב לשבת, משא"כ בשני ימים של ראש השנה שדינם כשני ימים טובים של גלויות גם לדין בארץ ישראל.

הכנה שאינה ניכרת הנעשית לצורך מצוה

ג. אמנם מצינו בדברי הפוסקים שהתירו בשעת הצורך לעשות הכנה קלה כאשר היא נעשית לצורך מצוה ואין הדבר ניכר שעושה זאת לצורך הלילה^ה.

^א שו"ע סי' תק"ג ס"א ובמשנ"ב שם.

^ב ועיין שם בדברי הגר"א מש"כ לדון שם בשיטת הרמב"ם והרשב"א שאף לקולא אמרינן שהם קדושה אחת, ועיין בבה"ל מה שהאריך לדון בדבריו.

^ג וכתב בספר מטה אפרים סי' תקצ"ט ס"ב דיש לאחר קצת בהתחלת תפילת ערבית לפי שצריכים להעביר אש לצורך הבישול ועיניהם נשואות אל התחלת תפילת ערבית בבית הכנסת.

^ד ועיין שם במט"א סעיף י' שיש המדליקות מיד בכניסת הלילה [והיינו לאחר זאת הכוכבים והוא בשעה שמתאימה לזמן צאת שבת המופיע בלוחות] ויש ממתינות עד שיחזרו מבית הכנסת.

^ה עיין בדברי החיי אדם כלל קנ"ג ס"ו והביאו המשנ"ב סי' תרס"ז ס"ק ה' שבשעת הדחק שקשה להביא בלילה יין לצורך סעודת ליל יום טוב שני

עיון ברשימת מנות שהוכנו לצורך סעודות ראש השנה

אסרו חכמים לקרוא בשבת וביום טוב ב"שטרי הדיוטות" וכגון שטרות של מקח וממכר וחסבונות וכדומה. והטעם לגזירה זו היא משום שנאמר ממצוא חפצך ודבר דבר, ויש שפירשו שהטעם שלא יעשה כדרך חול ויבוא ליד מחיקה. מלבד איסור זה אסרו חכמים שלא לקרוא בדברים נוספים משום "גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות" ומטעם זה אמרו חכמים שלא ימנה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מתוך הכתב. וכן אמרו בזה בגמ' שיש לחוש שמא ימחוק פרטים מתוך הרשימה.

ומעתה יש לברר האם מותר לאשה לעיין ברשימת מנות שהכינה לצורך סעודות ראש השנה, ויש לדון בזה מצד שני טעמים: [א]. גזירה שמא תמחוק מנה מתוך הרשימה. [ב]. גזירה שמא תבוא לקרוא בשטרי הדיוטות.

גזירה אטו קריאה בשטרי הדיוטות

ד. ולעניין החשש הנוסף של גזירה אטו שטרי הדיוטות משמעות הפוסקים שיש להקל בזה כאשר הדבר נעשה לצורך סעודת מצוה.¹

העולה מכל הנ"ל

ה. ולכן נראה לדינא שבראש השנה אפשר להתיר לקרוא את הרשימות ולא חיישין שמא ימחק, ובשאר שבתות וימים טובים אם יקראו את הרשימה של המנות באופנים שאין לחוש בהם שמא ימחק, וכגון שיקראו שניים או אדם שאינו מוסמך למחוק, יש להתיר לעשות זאת לצורך סעודות החג.

כל אדם, ומובא בספר חוט שני [שבת ח"ד עמ' פ"ד] שמטו בשם החזון איש שמה"ט מותר גם ללמוד בליל יום הכיפורים לאור הנר, ועוד מטו שם משמו דגם בראש השנה אמרינן כן שאימת יום הדין עליו. ולפי זה יש לדון שנימא שיהיה מותר לקרא ולא יחוש שמא ימחק שביום הכיפורים מותר לקרא לאור הנר ולא חששו שמא יטה והטעם כיון שאימת יום הכיפורים עליו, ומובא בשם החזון איש שאמר שגם בראש השנה אמרינן אימת ראש השנה עליו ולא חיישין שמא יטה, והנה למאי דדימו הפוסקים חשש שמא ימחק לחשש שמא יטה אפשר דנימא שיהיה מותר לקרוא בכתבים ולא נחוש לשמא ימחק כיון שאימת יום הדין עליו. [ועיין שם מה שהביא לתרץ אמאי לא תוקעין ברי"ה שחל בשבת גזירה שמא ילך אצל הבקי, ואמאי לא נימא שאימת יום הדין עליו, וי"ל דבכה"ג שמצוות היום היא המטרידה אותו לא אמרינן שאימת יום הדין תמנע אותו מעבירה, ובשם הגרי"ז זצ"ל דדוקא במקום שיש בו כבר התירים אחרים בחז"ל כגון שומר וכה"ג אמרינן שאימת יום הדין גם היא נחשבת שמירה, אבל כשלא מצינו התירים כלל ואפילו לא מהני שומר בזה לא אמרינן שחז"ל התירו כאשר אימת יום הדין עליו, ועפ"ז תירץ את קושיית הקבא דקשייתא סי' ע,ט אמאי אמרינן בגמ' ר"ה דף ל' ע"א שכאשר אין בית דין לא תוקעין ביום הכיפורים דיובל, ואמאי לא אמרינן שאימת יום הכיפורים עליו, ולפי כל הנ"ל א"ש].

² עיין מג"א סי' ש"ז ס"ק ט"ז שברשימה של סעודת מצוה לא גזרו שמא יבוא לקרות בשטרי הדיוטות, וציין גם לסי' ש"ו ס"ב דגם ענין שהוא צרכי רבים חשיב כדבר מצוה לעניין נידון זה, ואף דמיידי בדברי חולין של גביית חובות. ולפי זה י"ל דגם סעודת שבת ויום טוב חשיבי סעודת מצוה ולא יגזרו בה משום שטרי הדיוטות. וכן נראה מדברי תוספות שבת ומחצית השקל ולבושי שרד על המג"א הנ"ל שכתבו שהגמרא שאסרה איירי בסעודת מריעות [כלשון השו"ע זימן אורחים והכין להם מגדים], ומעתה י"ל דגם רשימת מנות הנאכלים בסעודת שבת ויום טוב חשיבי מצוה לענין זה, ואין בזה גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות. [ואף שלענין היתר שבות דשבות במקום מצוה כתב המשנ"ב בסי' שכ"ה ס"ק ס' דרק המנה העיקרית נחשבת מצוה לענין זה, מ"מ לענין גזירת שטרי הדיוטות נראה שכל המנות חשיבי דבר מצוה].

א. בכל מקרה שבו אדם קורא מרשימה בשבת או ביום טוב יש לברר האם מותר הדבר וזאת כאמור מצד ב' החששות המבוארות בדברי הגמ' והפוסקים: [א]. גזירה שמא ימחק. [ב]. גזירה אטו קריאה בשטרי הדיוטות.¹

גזירה שמא ימחק

ב. והנה לעניין החשש שמא ימחק, אכן יש חשש כזה ולכן מן הדין אסור לקרוא ברשימה כזו מחמת חשש זה, אלא שמצינו בדברי הפוסקים שהתירו באופנים מסויימים ואמרו שאין לחוש בהם שמא ימחק, וכגון כאשר שני אנשים מעיינים ברשימה ביחד שאז לא חששו שיבואו למחוק כיון שאחד ישמור על חברו, וכמו שמצינו לעניין החשש שמא יטה בקורא לאור נר של שמן בשבת, וכן אפשר להעמיד שומר ולומר לו תן דעתך עלי שלא אמחק.¹

ג. בימי ראש השנה שהם ימי דין יש מקום להקל יותר בגזירה שמא ימחק, וראה הערה.²

¹ עיין בספר ארחות שבת פרק כ"ב סעיף קנ"ג, והדברים שנכתבו כאן יש בהם שינויים ותוספות על מה שנכתב שם, והם מתוך הוספות והערות שבכת"י שנכתבו עם מו"ר הגר"ש גלבר שליט"א.

² עיין מש"כ בעניין זה בספר ארחות שבת שם. גם באופן שיקרא ברשימה אדם שאינו מוסמך למחוק מתוך הרשימה אין בו את החשש דשמא ימחק. וכמו שכתב המג"א סי' ש"ז ס"ק ט"ז לעניין שמש. ולכן אם יעיין ברשימה אחד מבני הבית או אחד האורחים אין בהם חשש שמא ימחק. [ויש לדון אם יש מציאות שאף לגבי הבעל לא תהיה קיימת גזירה זו, וצ"ע].

עוד יש לעיין בכל זה דהנה מבואר במשנה שבת דף י"א שהתינוקות קורין לאור הנר מפני שאימת רבן עליהן, ולמד מזה בספר התרומה שמכאן נהגו אינשי לקרא ביום הכיפורים בסידורים מפני שאימת יום הכיפורים על כל אדם, ומובא בספר חוט שני [שבת ח"ד עמ' פ"ד] שמטו בשם החזון איש שמה"ט מותר גם ללמוד בליל יום הכיפורים לאור הנר, ועוד מטו משמו דגם בראש השנה אמרינן כן שאימת יום הדין עליו. ולפי זה יש לדון שנימא שיהיה מותר לקרא ולא יחוש שמא ימחק שביום הכיפורים מותר לקרא לאור הנר ולא חששו שמא יטה והטעם כיון שאימת יום הכיפורים עליו, ומובא בשם החזון איש שאמר שגם בראש השנה אמרינן אימת ראש השנה עליו ולא חיישין שמא יטה, והנה למאי דדימו הפוסקים חשש שמא ימחק לחשש שמא יטה אפשר דנימא כן

³ עוד יש לעיין בכל זה דהנה מבואר במשנה שבת דף י"א שהתינוקות קורין לאור הנר מפני שאימת רבן עליהן, ולמד מזה בספר התרומה שמכאן נהגו אינשי לקרא ביום הכיפורים בסידורים מפני שאימת יום הכיפורים על